

УДК 811.161.3*373.21(476.7)

DOI 10.63874/2218-029X-2026-1-37-43

Лена Васільеўна Леванцэвіч

канд. філал. навук, дац., дац. каф. беларускага і рускага мовазнаўства
Брэсцкага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А. С. Пушкіна

Lena Levantsevich

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor

of the Department of Belarusian and Russian Linguistics
of Brest State A. S. Pushkin University

e-mail: lewalena@mail.ru

ВИДЫ МАТЫВАЦЫЙНАЙ ПРЫКМЕТЫ Ў МІКРАТАПОНІМАХ

Аналізуецца працэс узнікнення мікратапоніма, сувязь яго семантыкі з матывацыйнымі прыкметамі. Семантыка мікратапоніма, які рэпрэзентуе мікрааб'ект, складаецца як бы з дзвюх семантык – апелятыва і оніма. Іменна ў дыскурсе найбольшы выразна праяўляецца матывуючая прыкмета мікрааб'екта, яго ўнутраная форма. У залежнасці ад спосабаў і сродкаў выражэння матывацыі вылучаецца ступень выражэння матывацыйнай прыкметы. Аўтар вызначае тыпы матывацыі і віды матывантаў мікратапонімаў.

Ключавыя словы: мікратапонім, матывант, матывацыйная прыкмета, апелятыў, унутраная форма.

Connotations and Associations of Nicknames: Clarification and Stratification of Terminology

Any branch of knowledge requires a precise, unambiguous interpretation of the definition of the phenomenon under study. Only through terminological definition it is possible to clarify the object and subject of research. In modern linguistic theories, the content of the terms «association», «connotation» remains uncertain in relation to the lexical system of language in general and onomastic in particular. In the context of the relevance of the study of nicknames in the anthropocentric aspect, the definitions of these terms are proposed. The author investigates the essence of connotation and association and their role in the content of nicknames.

Key words: nickname, denotation, associative component, connotative component, anthroponymic approach.

Уводзіны

У мікратапонімах закадзіравана інфармацыя пра акаляющую прастору чалавека, які асэнсоўвае яе па-рознаму: як арыентацыйную прастору; як зямную паверхню, якая акаляе чалавека; як асяроддзе, у якім чалавек выступае і аб'ектам, і суб'ектам узаемадзеяння з прасторай; як міфічную прастору, населеную звышнатуральнымі з'явамі; як прастору, у якой адбываліся пэўныя гістарычныя падзеі; як прастору, якая выяўляе сувязь з продкамі.

Дзякуючы мікратапанімічным назвам, сёння можна ўзнавіць гістарычныя факты эканамічнага, сацыяльнага, рэлігійнага і палітычнага жыцця на тэрыторыі сучаснага Брэсцка-Пінскага Палесся.

Т. Ю. Васільева ў дачыненні да назваў населеных пунктаў адзначае, што тапонімы «отличаются высокой информативной наполненностью, т. к. отражают специфику регионального ландшафта, определяющую образ жизни населения ре-

гиона, мировидение и мировосприятие, следовательно, отражают черты материальной и духовной культуры народа» [1, с. 21].

Мікратапонімы як лінгваспецыфічныя адзінкі рэпрэзентуюць здольнасць чалавека ўтрымліваць у свядомасці/памяці выкарыстанне разнастайных моўных сродкаў, іх эмацыянальна-ацэначны патэнцыял, словаўтваральныя і дэрывацыйныя сродкі. Працэс намінацыі цесна звязаны з матываванасцю. Матываванасць наймення вызначаецца праз суадносіны наймення з аб'ектам рэчаіснасці. Пры гэтым улічваецца ўласцівасці самога аб'екта намінацыі, ацэнка аб'екта намінатарам, адносіны паміж моўным знакам і аб'ектам, характарыстыка аб'екта, уяўленне намінатара пра аб'ект ці суб'ект, канцэптуальныя прыкметы аб'екта, асацыятыўныя сувязі паміж моўным знакам і аб'ектам, канататыўныя асаблівасці моўнага знака, сітуацыя іменавання, кампанентны склад намінацыі.

Мэта даследавання – згодна з вобразнымі і экспрэсіўнымі адценнямі значэння мікратапонімаў вызначыць тыпы матывацыйнай прыкметы, выявіць віды матывантаў мікратапонімаў, сабраных на тэрыторыі Брэсцка-Пінскага Палесся.

Адносна таго, якія мікратапонімы варта лічыць матываванымі, Л. І. Маршава адзначае, што «исследованный фактический материал... заставляет считать мотивированными те географические названия, в основе которых лежит ясно осознаваемый современными носителями диалекта мотивировочный признак, который может соответствовать или не соответствовать этимологическому» [3, с. 15]. Пры гэтым аўтар звяртае ўвагу на тое, што матывацыйная прыкмета можа быць выражана ў рознай ступені: прамая поўная матываванасць, пры якой прамое значэнне рэпрэзентанта ўваходзіць у значэнне мікратапоніма, ці пераносная поўная матываванасць, пры якой пераноснае значэнне рэпрэзентанта ўключаецца ў значэнне мікратапоніма [3, с. 16].

Асноўная частка

Асновай для фарміравання матывуючай прыкметы з'яўляецца элемент прэпазіцыйнай структуры – матывант, ці матыватар.

Намі вылучаюцца наступныя віды матывантаў: абсалютны матывант, метафарычны матывант, аднакаранёвы матывант, аманімічны матывант, матывант-фармант, фанетычны матывант, дэматывант.

1. Абсалютны матывант. Найменне сэнсава і структурна суадносіцца з утваральнай асновай: *Бубначоў Хутор* – хутар сям'і Бубначоў; *Наша Сажалка* – сажалка; *Маленькі Лясок* – невялікі лес; *Собацы Моглыцы* – месца, дзе хавалі сабак і інш.

2. Метафарычны матывант. Мікратапонімы, утвораныя ад аднаго і таго ж апелятыва, могуць мець розную матывацыю. Напрыклад, найменні ад апелятыва *сякера (сокіра)* – *Сокіра* (частка лесу, сенажаць на балоце), *Сокыра* (частка лесу) і *Сокірнэ* (частка лесу) матывуюцца тым, што па форме мікрааб'екты нагадваюць сякеру; найменне *Сокірка* (поле) матывуецца тым, што на полі вельмі цвёрдая зямля, не ўкапаць рыдлёўкай. Людзі казалі: «Хоть сокірою рубай».

3. Аманімічны матывант. Зразуме-ла, што матывацыя будзе розная пры ўзнікненні аманіміі паміж словамі літаратурнай і дыялектнай мовы. Існуюць мікрааб'екты з найменнем *Галья*. Адны з іх паходзяць ад асабовага імя *Галіна*, а гэта: лес, які назва-лі па імені жанчыны, што некалі там жыла; поле, паходзіць ад імя жанчыны. Іншыя мікратапонімы суадносяцца з дыялектным апелятывам *галя* 'адкрытая мясцовасць', а гэта: поле на месцы былога балота; пасадка; глыбокае балота вялікіх памераў; сенажаць. Пры ўжыванні ў якасці апелятыва дыялектнага слова, пры адсутнасці матывацыі ў свядомасці чалавека, які не з'яўляецца носьбітам даннай гаворкі, можа ўзнікаць «ілжывая» асацыяцыя праз аманімію, праз несупадзенне паняццяў лексемы ў літаратурнай і дыялектнай мове ці розных дыялектах: *Каменнэ* – лясное ўрочышча. Там расце хваёвы бор, а ў ім вялікія масівы *камянічніку* (ягад, падобных да брусніц); *Лісічына* – поле, якое знаходзіцца за вёскай, раней тут раслі *лісічкі* «парэчкі»; *Лысуха* – пясчанае поле на ўзгорку. Назва ўтворана ад апелятыва *лысуха* 'пустое, голае месца'; *Осватэць* – сенажаць. Утворана ад апелятыва *оса* «асіна».

Матывацыя можа быць адрознай нават у межах аднаго рэгіёна, таму што адно тое самае слова можа мець розныя значэнні ў заходнепалескіх гаворках.

4. Матывант-фармант. Найменне рэпрэзентуе адну тую ж самую рэалію і суадносіцца з апелятывам, які ў розных гаворках мае словаўтваральныя адрозненні. У свядомасці носьбіта іншай дыялектнай мікрасістэмы такія мікратапонімы могуць выклікаць розныя асацыяцыі. Толькі кантэкст дапамагае зразумець матывацыю онімаў. Напрыклад, 'узвышша сярод балот', 'падрыхтаванае пад поле месца' ў гаворках маюць назву *верацёя*, адпаведна з названым апелятывам утвораны мікратапонімы *Верэтніца*, *Вэрэтні*, *Вэрэтэйка* – 'поле' і *Вэрэтыськэ*, *Вэрэтыя/Вэрэтэя* – 'сенажаць'.

5. Аднакаранёвы матывант. Спрэчным момантам з'яўляецца вызначэнне матывацыі ў найменнях, у якіх супадае карань ці нават усё слова. Напрыклад, адны мікратапонімы з каранем *вал-* утвораны ад аманімічнага назоўніка *вал* 'штучныя земляныя ўзгоркі; штучны земляны насып у выглядзе вялікага бурта з грэбнем' і 'доўгія

вузкія кучы сена', іншыя – ад дзеяслова валіць 'сячы, пілаваць': *Вал* – узвышанае месца; *Валек* – урочышча, назва паходзіць ад слова *вал*, валы былі насыпаны вакол сядзібы; *Валёў Востраў* – частка лесу; *Валішчэ* – поле, распрацаванае ў лесе; *Валок* – лес; *Валы* – поле на месцы валоў, што ўтварыліся пры сцягванні карчоў, дрэў падчас меліярацыі; частка в. Лінова. Падчас Першай сусветнай вайны нямецкія салдаты будавалі на гэтым месцы склады для артылерыі, для чаго насыпалі валы; *Валішчэ* – частка лесу; *Валыла* – балота. Размежаваць мікратапонімы згодна з іх утваральнымі асновамі можа толькі намінар. Пры адсутнасці такіх звестак даследчык толькі ўмоўна можа вызначыць дэрывацыйны працэс, правесці дээтымалагізацыю, але не дэматывацыю наймення.

6. Фанетычны матывант. Толькі веданне фанетычных асаблівасцей гаворкі дапаможа высветліць, з якім апелятывам суадносіцца мікратапонім. Напрыклад, найменні *Гірка* – луг; *Гірка* – поле суадносіцца з апелятывам *гара/горка*, а не са словам *горкі*. Мікратапонімы зафіксаваны ў населеных пунктах, жыхары якіх вымаўляюць гук [i] ў корані *гір-*, што ўзнік на месцы спрадвечанага *o ў т. зв. новых закрытых складах.

Праз стракатасць заходнепалескіх гаворак рэпрэзентант і мікратапонім набываюць рознае гукавое афармленне: *Попэв Брэд*, *Бродкы*, *Брудок*, *Брадок*.

7. Дэматывант. Як ужо адзначалася, сярод мікратапонімаў ёсць найменні невыразнай, неўстаноўленай матывацыі, ці нематываваныя. Большую частку такіх мікратапонімаў складаюць тыя, якія суадносіцца з архаічнымі дыялектнымі словамі: *Бар'як* – вялікі сасновы лес; *Баравіцкі Брычач* – лес; *Божковых Бэра* – поле; *Бозок* – поле; *Боровя Яцель* – праток; *Бўзьянто* – балота; *Бўжар* – сенажаць; *Буратын* – луг; балота; сенажаць на месцы балота; *Вакшэ* – урочышча; *Вэлыкі Пругатына* – поле; *Гассэ* – сенажаць; *Госальца* – поле; *Дзінцэ* – выпас; *Задні Собінэжа* – поле; *Лэбіца* – поле; *Лэндынэ* – поле; *Лэничына* – поле; *Лютыш* – поле сярод лесу; *Малые Стрэмчы* – лясное ўрочышча; *Мэротына* – поле; *На Кымдэлы* – поле; *Нэвлэ* – хутар; *Ордыч* – сенажаць; *Палажныя* – урочышча; *Плокты* – поле і інш. [4].

Мікратапонімы пацвярджаюць сваё суаднясенне з апелятывам, сваю матывацыю, функцыянуючы ў кантэксце/ дыскурсе. Як адзначае Л. А. Клімкова, «именно в дискурсе с помощью семантических уточнителей вскрывается процесс проецирования значения апеллятивов на внутреннюю структуру микропонимов, актуализация тех или иных сем, семного комплекса, проявляющий подлинные мотивировочные признаки в зависимости от подлинного пространственного образа объекта» [2, с. 31].

Вобразнае значэнне мікратапоніма ўзыходзіць як да пераноснага значэння матыванта, так і да прамога. Канататыўны кампанент мікратапоніма фарміруецца дзякуючы актуалізацыі вобразных і экспрэсіўных адценняў значэння матыванта.

Матываваныя мікратапонімы намі падзяляюцца на наступныя тыпы: метафарычныя, прэцэдэнтныя, эпітэты-ад'ектывы, адапелятывы-канататывы, адантрапанімічныя, рэгіяналізмы-апелятывы, адзаонімныя, аддэндронімныя, аддэманалагічныя, адфітонімныя, аддывербатыўныя, адквантытатыўныя, адсубстантыўныя, імпліцытна-дыкурсныя, адфемінінна-маскулінныя, адпрыназоўнікавыя арыенціры, адад'ектыўна-параметрычныя, адад'ектыўна-канфігурацыйныя, адкаларонімныя. Прааналізуем некаторыя з названых груп.

Адад'ектыўна-параметрычныя.

Геаграфічная прастора з'яўляецца адной з асноўных форм прасторавай пабудовы свету. Мікратапонімы, як і айконімы, паказваюць на лакалізацыю аб'ектаў у прасторы, пры апісанні якой выкарыстоўваюцца параметры «задні – пярэдні», «крайні – сярэдні», «верхні – ніжні», «дальні – бліжні».

Прасторавыя адносіны выражаюцца разнастайнымі моўнымі сродкамі з ацэнным значэннем. Намінуюцца гаспадарчыя аб'екты, якія знаходзяцца адразу за вёскай, недалёка ад яе і аддалена ад яе ці нават у межах суседніх населеных пунктаў. Мікратапонімы картаграфуюць «сваю» мясцовасць, прычым намінацыя заўсёды накіравана на лакалізацыю аб'екта, а не суб'екта. «Свая» мясцоваць з'яўляецца асвоенай, абжытай тэрыторыяй, складае аснову жыццёвай прасторы чалавека – яго гаспадаркі, камунікацыі, водазабеспячэння, заняткаў у вольны час і інш.

Мікратапонімы валодаюць значным комплексам сродкаў перадачы прасторавага статусу аб'екта, яго месцазнаходжаньня, ступені аддаленасці і ацэнкі ў прасторы.

Аддаленасць па вертыкалі і гарызанталі выражаецца наступнымі антанімічнымі ад'ектывамі:

1) задні (23 найменні): *Задне Болото* – поле, якое прымыкае да балота; *Задне Кўнскэ* – поле; *Задні Гай* – луг за лесам; *Задні Собінэжа* – поле; *Задня Дычка* – частка поля *Дычка* і інш.;

2) пярэдні (10 найменняў): *Пярэдне Пóлэ* – поле; *Пярэдні Горóд* – поле; *Пярэдні Пльшчына* – поле; сенажаць; *Пярэдні Лух* – выпас, які знаходзіцца бліжэй да вёскі і інш.;

3) крайні (1 найменне): *Кра́йняя Сьвідováя* – сенажаць;

4) сярэдні (17 найменняў): *Сэрэдня Гра́дка* – сенажаць паміж балотам і канавай; *Серэдня Клеть* – балота; *Серэдніе Олцэ* – сенажаць; *Серэдне* – частка лесу; *Сярэдні Лог* – невялічкі роў і інш.;

5) верхні (12 найменняў): *Вэрхлэс* – лес; *Вырхы* – лес; *Верхэ* – востраў, які з усіх бакоў абмыты вадой і на якім жылі людзі; *Верхкльóч* – поле, *Вёршышча* – поле; і інш.;

6) ніжні (7 найменняў): *Ніжне* – хутар; *Ніжні Лес* – узвышша; *Ніжня Прыстань* – луг; *Нізová Яцель* – возера і інш.;

7) дальні (4 найменні): *Дальні Óстроў* – поле; *Дальня* – сенажаць; *Дальніе* – поле; *Далéкі* – хутар, які знаходзіцца далёка ад вёскі;

8) бліжні (5 найменняў): *Блыжнóе* – частка вёскі, якая знаходзіцца бліжэй да цэнтара; *Блыжне* – поле; *Блысьці Дру́гы* – сенажаць і інш.

Адзначым, што мікратапонімы з кампанентам *задні* ўтрымліваюць сему 'за чым-небудзь'. Гэтая выснова пацвярджаецца і дыскурсам: *Задня Ныва – палетак. Які знаходзіцца адразу за «задамі» хат; Задне – поле за хлявамі* і інш.

У гэтым кантэксте варта звярнуць увагу, што мікратапонімы з кампанентам *пярэдні* не ўтрымліваюць семы «перад чым-небудзь», хутчэй за ўсё яны карэлююцца/рэалізуюцца з семай «першы». Адсутнічаюць і мікратапонімы з прыназоўнікам *перад*.

Супастаўляльны аналіз мікратапонімаў паказаў, што па гарызанталі маікратапонімы часцей карэлююцца з паняццем «задні/пярэдні», а не «дальні/бліжні». Адзінак, звязаных з *задні*, у два разы больш, чым з *пярэдні*, і ў 6 разоў больш, чым з *дальні*. Набліжаюцца па колькасці да *задні* мікратапонімы з *сярэдні*. Нязначнай колькасцю мікратапонімаў з кампанентам *дальні* даследчыкі тлумачаць тым, што «простое указание на удаленность населенного пункта оказывается недостаточным, чтобы более или менее точно его локализовать» [1, с. 37].

Пры іменаванні па паралелі «верх/ніз» улічваецца месцазнаходжанне аб'екта ў адносінах да ўзвышанай мясцовасці ці нізкай, забалочанай. У якасці арыенціраў выбіраюцца прыродныя аб'екты.

Лагічна раўнапраўныя арыентацыйныя параметры «задні/пярэдні», «верхні/ніжні» выяўляюць якасную неаднароднасць прасторы: пераважаюць *заднія* і *верхнія* мікратапонімы.

Адад'ектыўна-канфігурацыйныя.

Мікратапонімы рэпрэзентуюцца ад'ектывамі «доўгі – кароткі», «вялікі/бальшы – малы», «глыбокі – мелкі/плыткі», «шырокі-вузкі», «высокі – нізкі», «прамы – крывы», «круглы – востры».

Канфігурацыя аб'екта ў прасторы, форма, памер, працягласць па гарызанталі і вертыкалі выражана мікратапонімамі адад'ектыўнага характару:

1) доўгі (54 найменні): *Дóвгеньке* – сенажаць; *Дóвгій Загун* – поле; *Дóвгій Луг* – балота; *Дóвгій Бруд* – сенажаць; *Дóвгы Грудкы* – выпас і інш.;

2) кароткі (6 найменняў): *Корóткі Ду́ев* – лес; *Корóткэ* – поле; *Короту́сське Болóто* – сенажаць і інш.;

3) вялікі/бальшы (70 найменняў): *Вэ́лікі Бор* – сенажаць; *Вэ́лікі Мэдзьвэдзь* – лес; *Вэ́ліка Порóсля* – луг; *Вэ́лікы Торóк* – поле, *Бальшóе* – вялікае возера; і інш., *Агрóмная* – лагчына вялікіх памераў;

4) малы (43 найменні): *Малы́ Быгун* – поле; *Малы́ Гвоздэц* – лес; *Малы́ Мох* – выпас; *Малы́ Сіньгаў* – сенажаць і інш.;

5) глыбокі (13 найменняў): *Глубо́кій Брід* – луг; *Глубо́кый Ўгол* – лес; балота; поле; *Глубо́ка* – поле і інш.;

6) мелкі (1 найменне): *Мелкі Бродзэц* – мелкае месца на рацэ;

7) шырокі (18 найменняў): *Шыро́ке* – поле; *Шыро́ке Пóлэ* – поле; *Шыро́кія Рэ́зкі* – поле; *Шыру́кая* – поле; *Шыро́кі з Поворóтом* – канал і інш.;

8) вузкі (8 найменняў): *Ву́зка* – поле; *У́зкая Сці́нка* – палявая дарога; *У́зка Дуб-ро́выця* – поле каля лесу; *У́зкі Ры́скы* – поле і інш.;

9) высокі (19 найменняў): *Высо́ка Ны́вка* – поле; *Высо́кіе Осьні́кі* – сенажаць; *Высо́кый Острóвок* – сенажаць; *Высо́кэ Бэрэ́ззе* – поле, *Высі́цькэ* – сенажаць на высокім месцы; *Вы́шні* – поле, якое размешчана вышэй за іншыя; *Вы́шнычы* – сенажаць на ўзвышшы і інш.;

10) нізкі (27 найменняў): *Ні́зкіе Ковалё́вы* – луг; *Ны́зкая* – сенажаць; *Ны́скый Пóлшвы* – сенажаць; *Ны́ска Сосна́* – сенажаць і інш.;

11) крывы (28 найменняў): *Крыва́ Струга́* – сенажаць; *Крыва́ Гора́* – узгорак; *Крывовэ́рбыця* – поле; *Крывэ́ О́зэро* – сенажаць і інш.;

12) круглы (33 найменні): *Кру́глый Плянт* – поле; *Круглы Ліс* – лес; *Кру́глэе* – сенажаць; *Кру́глицькый Бродóк* – поле і інш.

Пры іменаванні населеных пунктаў, унутрыгарадскіх аб'ектаў для раўніннага рэльефу Беларусі, на фоне якога выступаюць узвышаныя ўчасткі, важным матывуючым фактарам з'яўляецца размяшчэнне аб'екта на ўзвышанай мясцовасці, таму з апазіцыі «высокі/нізкі» пераважаюць айконімы і віконімы з кампанентам *высокі*. Што да мікратапонімаў Брэсцка-Пінскага Палесся, то для іменавання мікрааб'ектаў важнай матывуючай прыкметай становіцца другі кампанент апазіцыі. Мікратапонімы, якія матывуюцца лексемамі *высокі/нізкі*, звычайна рэпрэзентуюць сельскагаспадарчыя ўгоддзі: поле і сенажаць. Больш прыдатнымі для сенакосу і вырошчвання сельскагаспадарчых культур былі нізкія мясціны з непясчанай урадлівай глебай.

Адсутнасць мікратапонімаў з кампанентам *востры*, якія ўтрымліваюць семы 'сходзяцца клінам', 'форма вугла', 'заўстраная форма' тлумачыцца ўжываннем найменняў, якія суадносяцца з апелятывамі *рог, клін, вугал*.

Не фіксуюцца намі і мікратапонімы з кампанентам *прамы*, магчыма, паняцце 'прамы' карэлюецца ў свядомасці носьбітаў дыялекту з паняццем 'доўгі'.

Па вертыкалі найменняў *Вялікі* і сёмантычна падобных намінацый значна больш, чым *Малы*. Прыкмета *вялікі, доўгі* больш значымая для вясковага жыхара, чым прыкмета *малы, кароткі*. Перавагу мікратапонімаў *Нізкі, Крывы, Круглы*, верагодна, можна патлумачыць асаблівасцю ландшафту Палесся – балоты і вадаёмы, а паміж імі лагчыны, груды. Нізкія і крывыя аб'екты сельскагаспадарчага прызначэння з'яўляліся складанымі для эксплуатацыі, таму яны вылучаліся з шэрагу іншых і іменаваліся.

Адпрыназоўнікавыя арыенціры.

Сярод зафіксаваных намі мікратапонімаў з прыназоўнікамі *каля (около, кэля, ля, коло, кай)* – 73 найменні, *у* – 60 найменняў, *за* – 786 найменняў, *пры* – 16 найменняў, *пад (під, пуд, пут, пыд, пыт, под)* – 271 найменне, *да* – два найменні, *в* – 6 найменняў, *од (от)* – пяць найменняў, *на* – 102 найменні, *над* – адно найменне (усяго адпрыназоўнікавых найменняў – 1306) найбольшую колькасць намінацый складаюць адзінкі з прыназоўнікам ці прыстаўкай *за* і *пад*.

За: *За Плэ́сом* – поле за канавай; *За Пэрэ́волокою* – паша за сенажаццю; *Забі́ччэ* – поле, якое знаходзіцца за вёскай, збоку; *Заболóтычко* – месца ў вёсцы за малым балотам; *Забулóткі* – поле за балотам; *Засы́це́нье* – поле, дзе раней былі гумны і інш. У мікратапонімах прыназоўнік ці прыстаўка *за* выконвае шэраг функцый, асноўнымі з якіх з'яўляюцца тыя, што выражаюць прасторавыя адносіны: абазначае месца ці прадмет за якімі знаходзіцца іншы геаграфічны аб'ект; паказвае на прадмет, які знаходзіцца за межамі чаго-небудзь, ззаду; абазначае прадмет, які з'яўляецца перашкодай для перамяшчэння.

Пад: *Пад Аніо́таю* – поле; *Пад Барце́ю* – лес; *Падго́рнае Во́зера* – возера каля ўзвышша; *Пуд Вэрэ́тыямы* – поле; *Подо́ро́е Малóе* – возера, па якім адпраўляліся на плытах па дровы; *Підвэ́рбы* – поле і інш. Прыназоўнік ці прыстаўка *пад* паказвае на размяшчэнне аб'екта ў непасрэднай блізкасці з іншым або ніжэй за іншы; указвае на аб'ект, у зону якога накіравана дзеянне.

Каля: *Каля Ма́дныка* – частка дарогі, якая праходзіць за хатай, дзе некалі жылі Мадныкі; *Кай Гуся́рныка* – поле; *Кэля Пэ́чы* – лес; *Коло Глу́хо́го* – поле; *Коло*

Косого Моста – поле, сенажаць і дарога, што прылягаюць да моста і інш. Прыназоўнік *каля* паказвае найперш на размяшчэнне аб'екта каля іншага; паказвае на аб'ект, каля якога адбываецца дзеянне.

На: *На Барáках* – частка вёскі; *На Гáтi* – мост, які знаходзіўся на тым участку дарогі, дзе яе часта перамывала і даводзілася гаціць; *На Крывóй* – поле; *На Гурóховышчэ* – дарога, якая вядзе на поле; *На Кя́яныцах* – поле і інш. Прыназоўнік *на* ўказвае на аб'ект, убок якога накіравана дзеянне; абазначаецца прастора ці месца, у межах якіх размешчаны аб'ект; паказвае на аб'ект, які служыць арыенцірам руху; абазначае месца, на якім адбываецца дзеянне; абазначае прастору, у межах якой адбываецца дзеянне.

У/в: *У Вілочках* – месца, дзе разыходзяцца канавы; *У Калiннiку* – поле; *У Канцы Валок* – поле; *У Коўбáнях* – сенажаць; *У Мэсвiна* – поле; *У Подсéках* – балотца; *В Лiсы На Горы́* – поле і інш. Прыназоўнік *у* паказвае на аб'ект, у межах якога размешчаны іншы аб'ект; на аб'ект, у накірунку якога размешчаны іншы аб'ект; указвае на прастору, дзе размешчаны аб'ект.

Ад: *Ад Ракi* – балота; *Од Борóдыцького Чвырть* – поле; *Од Сэ́лiшчáньскаго Чвырть* – поле. Прыназоўнік *ад* паказвае на аб'ект, які з'яўляецца зыходным пунктам; указвае, што аб'ект знаходзіцца непдалёку ад чаго-небудзь.

Да: *Да Ха́бара* – лес, дзе раней жыў дзед Хабар; *Да Та́нка* – месца ў лесе, дзе раней стаяў танк. Прыназоўнік *да* паказвае на месца аб'екта, да якога скіравана дзеянне; на мяжу той прасторы, якая размяжоўвае аб'екты.

Над: *Над Церцежэ́м* – сенажаць. Прыназоўнік *над* паказвае на размяшчэнне чаго-небудзь зверху над аб'ектам або ў непасрэднай блізкасці.

Пры: *Пры Лу́зе* – частка вёскі; *Пры́кынэц* – поле; *Пры́нвэ́цкэ Болóто* – сенажаць; *Прыдíлок* – поле, частка зямлі, якую «прыдзялілі» [4]. Прыназоўнік-прыстаўка *пры* паказвае на непасрэдную блізкасць аб'екта да іншага; паказвае на аб'ект, каля якога што-небудзь адбывалася; указвае на аб'ект, які знаходзіцца паблізу чаго-небудзь.

Асноўная функцыя мікратапоніма – указваць на месцазнаходжанне аб'екта, выразіць ідэю прасторы – выяўляецца пры

наданні назвы тым мікрааб'ектам, якія знаходзіліся за межамі пасялення, дома. Параметрычным паказчыкам для іменавання выступае ў першую чаргу тое, што знаходзіцца за межамі «свайго». Тое, што асвойваецца, абжываецца, абазначае прастору за домам. Адпрыназоўнікавыя арыенціры з частотнымі прыназоўнікамі-прыстаўкамі *за, над, каля, у, на* рэалізуюцца з семамі 'задні', 'побач' паказваюць на размяшчэнне новага мікрааб'екта побач з ужо вядомым, што дазваляе чалавеку лягчэй арыентавацца ў прасторы, лягчэй запомніць мікрааб'ект і яго назву і, тым самым, па ўзоры мнагазначных слоў, слоў-амонімаў эканоміць лексічныя сродкі і памяць асобы.

Варта адзначыць, што зусім не фіксуецца мікратапонімы з прыназоўнікам-прыстаўкай *перад-*, замест яе ўжываюцца прыназоўнікі *у, пры, над, каля*.

Большасць мікратапонімаў, асабліва з *за-, над-*, якія ўзніклі як адвербы – спалучэнні назоўніка з прыназоўнікам, – ператварыліся ў канфіксальныя назоўнікі: *Заболóутте, Зобродóк, Забу́льткі, Пудгiр'е, Пудгрушэ́ччэ, Пудмостэ́ччэ*.

Заклучэнне

Ступень матываванасці мікратапонімаў залежыць ад віду матыватара, суадноснай утваральнай асновы і дыскурсу. Складаны характар семантыкі мікратапонімаў звязаны з другаснасцю гэтых моўных знакаў і іх блізкасцю да апелятыўнай дыялектнай лексікі. Матываваныя адзінкі звычайна канататыўныя, яны выражаюць асацыятыўна-вобразнае ўяўленне пра аб'ект.

Чалавек пражывае свой жыццёвы цыкл, адбываецца змена пакаленняў праз узрост, аднак мова захоўвае словы, створаныя асобай, для наступных пакаленняў.

У мікратапонімах мы можам «расчытаць» асабліваасці сацыяльнага і эканамічнага жыцця, гісторыі, рэлігіі і культуры папярэдніх пакаленняў, ландшафтна-геаграфічныя адметнасці. Зразумела, што не ўсе найменні «даходзяць» да наступных пакаленняў матываванымі. З цягам часу з памяці страчваецца пэўны аб'ём інфармацыі, гэтая інфармацыя спачатку выкарыстоўваецца толькі рэтраспектыўна, а затым забываецца, і для моўнай супольнасці застаецца толькі само найменне. Яно за-

стаецца нават пры змене геаграфічнай прыналежнасці аб'екта, пры змене ландшафту. Мікратапонімы захоўваюць важ-

ныя падзеі, незвычайныя выпадкі (экстрэмальныя, драматычныя) з жыцця вёскі.

СПІС ВЫКАРЫСТАНЫХ КРЫНІЦ

1. Белорусское Поозер'е: культура – ономастика – социум : монография / А. М. Мезенко, Т. Ю. Васильева, Ю. М. Галковская, М. Л. Дорофеевко ; под науч. ред. А. М. Мезенко. – Витебск : ВГУ им. П. М. Машерова, 2017. – 180 с.

2. Климова, Л. А. Нижегородская микропонимия в языковой картине мира : автореф. дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.01 / Климова Людмила Алексеевна ; Моск. пед. гос. ун-т. – М., 2008. – 65 с.

3. Маршева, Л. И. Структурные и номинативные типы в диалектной топонимии Липецкой области : автореф. дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.01 / Маршева Лариса Ивановна ; Моск. пед. гос. ун-т. – М., 2008. – 47 с.

4. Мікратапанімія Брэстчыны : слоўнік / склад.: Л. В. Леванцэвіч, Н. Р. Якубук, Т. А. Кісель. – Брэст : БрДУ, 2022. – 296 с.

REFERENCES

1. Belorusskoe Poozer'e: kul'tura – onomastika – sotsium : monografiya / A. M. Mezenko, T. Yu. Vasil'eva, Yu. M. Galkovskaya, M. L. Dorofeenko ; pod nauch. red. A. M. Mezenko. – Vitebsk : VGU im. P. M. Masherova, 2017. – 180 s.

2. Klimkova, L. A. Nizhegorodskaya mikrotoponimiya v yazykovoi kartine mira : avtoref. dis. ... d-ra filol. nauk : 10.02.01 / Klimkova Lyudmila Alekseevna ; Mosk. ped. gos. un-t. – M., 2008. – 65 s.

3. Marsheva, L. I. Strukturnye i nominatsionnye tipy v dialektnoi toponimii Lipetskoj oblasti : avtoref. dis. ... d-ra filol. nauk : 10.02.01 / Marsheva Larisa Ivanovna ; Mosk. ped. gos. un-t. – M., 2008. – 47 s.

4. Mikratapanimiya Brestchyny : slounik / sklad.: L. V. Levantsehovich, N. R. Yakubuk, T. A. Kisel'. – Brest : BrDU, 2022. – 296 s.

Рукапіс настуніў у рэдакцыю 25.02.2026